

Millî Mücadele’de Kastamonu

Ercan ÇELEBİ

Kastamonu Üniversitesi

ÇELEBİ, Ercan, Millî Mücadele’de Kastamonu. CTAD, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 105-117.

Kastamonu ve havalisi, Osmanlı Devleti’nin imzalamış bulunduğu Mondros Mütarekesi sonrasında başlayan işgaller devresinde herhangi bir işgale marûz kalmamış olmasına rağmen, Millî Mücadele’den yana tutum sergileyerek, vatanın işgallerden kurtarılması sürecinde önemli görevler üstlenmiştir. Mondros Mütarekesi’nin hemen akabinde Kastamonu ve çevresinde millî teşkilâtlanmaya gidilmiş, kısa sürede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Kastamonu Şubesi kurulmuş, Kastamonu ve havalisi askerî teşkilâtlanması tamamlanmış, tertiplenen mitingler ile millî heyecan her zaman için zinde tutulmuş, basın- yayın faaliyetleri ile halk gelişmekte olan olaylar hakkında zamanında bilgilendirilmiştir. Bu çalışmada, Kastamonu’da Millî Hareket’in teşkilâtlanma süreci ve Kastamonu’nun Millî Mücadele’ye olan katkıları üzerine tespitlerde bulunulması düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Millî Mücadele, Açıköz Gazetesi, İnebolu.

ÇELEBİ, Ercan, Kastamonu and its Neighborhood in the Turkish War of Independence. CTAD, Year 10, Issue 19 (Spring 2014), p. 105-117.

Kastamonu and its neighbourhood, located in the Northern Anatolia, played a crucial role in the protection of the homeland against occupations following the World War I. However, this part of Anatolia had never been occupied in the wake of the Armistice of Mudros signed by Ottoman government. Following the armistice a branch of the Association for Defence of National Rights was promptly established and organized in the region. Moreover, armed forces were settled and meetings were organized. Local people were informed on ongoing events through the press. Thus, this study aims to shed light to some remarkable points on the organization of the national movement in Kastamonu and its neighbourhood as well as the contribution of the city to the War of Independence.

Keywords: Kastamonu, War of Independence, *Açıksöz* Newspaper, İnebolu.

Giriş

Kastamonu, muhtemelen 1075'lerden itibaren Çankırı-Kastamonu ve Sinop'un Bizanslılardan alınmasıyla başlayan tarihî süreçte, Selçukluların "Uç Beylerbeyi" konumunda bulunan Çobanoğulları'nın merkezi, Candaroğulları'nın payitahtı ve Osmanlıların büyük eyalet birimlerinden biri olması hasebiyle, Türk Tarihi'ndeki mümtaz ve önemli yerini uzun asırlar boyunca korumuş ve sürdürmüştür.¹ Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesi ve sonrasında imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması, Anadolu'nun müttefikler tarafından işgal edilmesinin önünü açmıştır. Kastamonu, Millî Mücadele Dönemi'nde işgale uğramasına rağmen, özellikle Batı Cephesi'nin ihtiyaç duyduğu lojistik desteği sağlaması ve Ankara Hükümeti'nin dünyaya açılan bir penceresi olması bakımlarından 1919–1923 yılları arasında aktif bir rol oynamış; Millî Mücadele'ye sağlamış olduğu inanılmaz katkıları, tarih sayfalarında efsaneleşerek yerini almıştır. Millî Mücadele'de Kastamonu konusuna geçmeden önce, Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi'nde Kastamonu'nun içinde bulunduğu idarî, sosyal ve iktisadî genel durum hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Millî Mücadele Yıllarında Kastamonu'da Genel Durum

Kastamonu vilâyeti, Osmanlı idarî taksimatında önemli bir sancak merkezi olup; bugünkü Bolu, Sinop ve Çankırı uzun yıllar Kastamonu vilâyetine bağlı sancaklar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1903 tarihli Kastamonu Vilâyet Salnâmesine göre Kastamonu vilâyeti Bolu, Sinop ve Çankırı sancaklarından oluşmakta olup; aynı zamanda vilâyete bağlı 22 kaza ve 27 nahiye bulunmaktadır.²

Millî Mücadele yıllarına geldiğimizde artık bağımsız bir vilâyet olan Kastamonu'ya İnebolu, Safranbolu, Araç, Cide, Daday, Tosya ve Taşköprü olmak üzere 7 ilçe ve Kastamonu merkez kazaya: Göl, Akkaya, Devrekâni ve Kuzyaka; İnebolu'ya: Çatalzeytin, Küre; Safranbolu'ya: Aktaş, Ulus ve Eflâni;

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu XIII-XV. Yüzyıllar)*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009, s. 15–61.

² Erdal Arslan, "1903 Yılı Kastamonu Vilâyet Salnâmesinde Anlatılan Kastamonu", *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18–22 Eylül 2003)*, Ankara, 2005, s. 57; 1894 tarihli Kastamonu Vilâyet Salnâmesi'nden Kastamonu vilâyetinin doğuda Trabzon ve Sivas, güneyde Ankara vilâyetleri, batıda İzmit Sancağı ve kuzeyde Karadeniz ile çevrili olduğunu öğrenmekteyiz. Bkz. Necdet Hayta-Uğur Ünal, "1312 (1894) Yılı Kastamonu Vilâyeti Salnâmesine Göre Kastamonu Vilâyeti", *I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000)*, Kastamonu 2001, s. 38.

Daday’a: Azdavay; Araç’a: Mergüze, Boyalı, Cide’ye: Hoşalay; Taşköprü’ye: Gökçeğaç nahiyeleri bağlı bulunmakta idi. Millî Mücadele yıllarına tesadüf eden 1922 yılı itibariyle Kastamonu vilâyetinin toplam nüfusu 424.600’dür. Bu nüfusun 12.000 kadarını ise Hristiyan halk oluşturmaktadır.³

Aynı tarihlerde vilâyet genelinde 224 okul, görev yapman 448 öğretmen ve eğitim-öğretim görmekte olan 9.464 öğrenci bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1922 yılı itibariyle Kastamonu merkez ve ilçelerinde faaliyet gösteren eğitim kurumlarına ait bilgiler görülmektedir.

İdarî Birim	Okul Adedi		Öğretmen Adedi		Öğrenci Adedi	
	Erkek	Kız	Erkek	Kadın	Erkek	Kız
Kastamonu	22	6	88	38	1.160	460
Araç	21	1	31	3	789	145
İnebolu	39	7	68	78	1.157	416
Cide	17	1	22	3	805	144
Safranbolu	41	3	61	20	1.158	332
Taşköprü	17	3	27	9	770	260
Daday	29	1	35	3	863	270
Tosya	16	1	26	5	587	128
Toplam	202	23	358	159	7.289	2.155

1911 yılında Kastamonu merkez ilçe, İnebolu, Safranbolu ve Cide’de birer adet olmak üzere toplam dört hastane bulunmakta idi. Bunlardan Kastamonu 80, İnebolu ve Safranbolu 50, Cide 40 yataklı idi. Daha sonraki yıllarda Kastamonu merkez hastanesi 50 yataklı bir hastane, Safranbolu ve Cide’de bulunan hastaneler ise 30 yataklı birer dispanser haline dönüştürülmüştür. I. Dünya Savaşı yıllarında salgın hastalıklarla mücadele etmek için Kastamonu’da 8 adet seyyar istasyon kurulmuştur. Bu istasyonların 1921 yılı Ekim-Aralık ayları arasında dezenfekte ettiği eşya sayısı parça itibariyle adedi 232.843’tür. Aynı tarihlerde üçü Kastamonu’da, ikisi İnebolu’da ve birer adet Safranbolu,

³ Erdoğan Büyükkasap-Zübeyir Kars, “1922 İtibariyle Kastamonu’nun Eğitim, Sosyal, Ekonomik ve Sağlık Durumu”, *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18–22 Eylül 2003)*, Ankara, 2005, s. 89–102.

Taşköprü, Araç, Tosya ve Cide’de olmak üzere vilâyet genelinde 10 adet eczane bulunmaktaydı.⁴

Ekonomik faaliyetler arasında tarım ürünleri önemli bir yer tutmakta; sebze ve meyve, fasulye, nohut, mercimek ve pirinç yetiştiriciliği başta gelmektedir. Kerestecilik, madencilik ve balıkçılık diğer ekonomik faaliyetler arasında sayılabilir. Bununla birlikte Trablusgarp, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti’nin genelinde olduğu gibi Kastamonu halkını da ekonomik olarak zayıf düşürmüştür. Kastamonu Sıhhiye Müdürü Dr. Kemal Beyin Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’ne sunmuş olduğu rapora göre Millî Mücadele yıllarında Kastamonu’da halk “*karnını ekmele doyurmaktadır. Tek çeşit beslenmelerinden dolayı mide ve bağırsak hastalıklarından kurtulamamaktadır*”. Uzun süren harp yılları frengi, sıtma verem ve kolera gibi salgın hastalıkların yaygınlaşmasına neden olmuş; halk yoksulluğun yanı sıra salgın hastalıklarla da uğraşmak zorunda kalmıştır.⁵

Mondros Mütarekesi sonrası ülke genelinde olduğu gibi Kastamonu ve çevresinde de bir takım asayiş olayları görülmüştür. Bölgedeki asayiş olaylarının temelinde, Osmanlı Devleti’nin savaş halinde olması ve devlet otoritesinin zayıflaması gelmektedir. Asayiş olaylarının en başta geleni, eşkıyalık ve buna bağlı olarak gelişen hırsızlık, gasp ve soygun olaylarıdır. Eşkıyalık olayları daha çok sarp ve ulaşımın zor olduğu Tosya, İnebolu ve Küre bölgesinde cereyan etmiştir.⁶ Diğer yandan yolların güvenli olmaması, şehir merkezindeki Polis ve Jandarma Teşkilâtı’nın yetersiz olması, savaş yıllarında birçok erkeğin cepheye gitmesi bu türden olayların artmasında etkili olmuştur.⁷ Örneğin sadece 1919 yılı Nisan ayı içerisinde Kastamonu ve çevresinde 146 hırsızlık olayı meydana gelmiş, olayların 40’ı şehir merkezinde gerçekleşmiş, olayın failerinden 53’ü yakalanmıştır.⁸ Kastamonu ve çevresinde yaşanan katli olaylarının ise daha çok devlet otoritesinin olmaması, halkın uzun süren savaşlardan bıkmaması, aileler arası husumet davaları, eşkıyalık olayları,⁹ toplumda silah alım ve satımının kontrol edilememesi¹⁰ gibi nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Örneğin sadece

⁴ Burhan Sayılır, “Millî Mücadele Döneminde Batı Karadeniz’in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası raporlarına Göre)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 38, Eylül-Ekim 2013, s. 5.

⁵ Büyükkasap-Kars, agb., s. 89-102.

⁶ Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Nu: 2368, 25 Eylül 1336, s. 2.

⁷ BOA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 13, Vesika nu. 62, 26 N. 1337, (26 Haziran 1921). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, bundan sonraki dipnotlarda BOA olarak gösterilecektir.

⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 13, Vesika nu. 35, 23 R. 1335, (23 Nisan 1919).

⁹ Kastamonu Vilâyet Gazetesi, 12 Mayıs 1919, Nu: 2302, s. 1.

¹⁰ Kastamonu Vilâyet Gazetesi, 29 Mayıs 1339, Nu: 2499, s. 2.

1920 yılı Haziran ayında 25,¹¹ 1920 Aralık ayında 41 katlı olayı gerçekleştirmiştir.¹² Bütün bu olumsuzluklara rağmen Kastamonu Millî Mücadele yıllarında Kuva-yi Milliye’nin yanında yer almış; memleket evlatlarını cepheye göndermekten çekinmemiştir.

Kastamonu’da Millî Hareketin Başlaması

Mondros Mütarekesi’nin hemen akabinde Kastamonu Valiliği’ne 28 Aralık 1918 tarihinde İbrahim Bey¹³ atandı. Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkışından sonraki süreçte Kâzım Bey’in (Dirik) tavsiyesi ile güvenilir valiler listesine alınan Vali İbrahim Bey’e, şifre telgraflar ile talimatlar verilmeye başlandı. Nitekim 28 Mayıs 1919’da Havza’dan kendisine gönderilen ilk telgrafta: “*devlet erkânının itimat telkin eden kişilerle birleşerek el altından teşkilâtlanması*” isteniliyordu. Vali İbrahim Bey, bir taraftan ildeki saltanat yanlılarının önderi konumunda bulunan Postane Müdürü Şeyh Ramiz Efendi ile iyi geçinmeye çalışırken; diğer yandan Mustafa Kemal Paşa’dan gelen telgrafları Defterdar Ferit Beyin önderliğini yaptığı Kuva-yi Milliyecilere veriyordu. Vali İbrahim Beyin bu iki taraflı politikası, kendisine gönderilen Sivas Kongresine delege seçimiyle ilgili şifre telgrafi Kuva-yi Milliyecilere iletmesi ve İbrahim Beyin Kuva-yi Milliyecilerle olan yakın temasından sonra anlaşıldı. Şeyh Ramiz Efendinin durumu İstanbul’a bildirmesi ve Kastamonu’nun Kuva-yi Milliye’ye iltihak etme ihtimali karşısında Vali İbrahim Bey önce İstanbul’a davet edilmiş, sonrasında ise tutuklanarak Bekirağa Bölüğü’ne hapsedilmiştir.¹⁴

Bundan sonraki süreçte İstanbul ile Kastamonu arasındaki ilişkileri kesmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Cebesoy’dan olağanüstü yetkilerle bir subayın Kastamonu’ya gönderilmesini istedi. Bu talimat üzerine Ali Fuat Cebesoy, Albay Osman Bey’i Kastamonu’ya gitmek üzere görevlendirdi.¹⁵ Bu sırada Albay Osman Nuri Bey’in Kastamonu’ya geleceğini öğrenen Şeyh Ramiz Efendi, Mıntıka Kumandanı Mustafa Bey ve Alay Komutanı Şerif Beyler, 58. Alayı alarma geçirerek; Albay Osman Bey’in şehre girmesini engellemek için gerekli tedbirleri aldılar. 16 Eylül 1919’da

¹¹ BOA, DH. EUM. APL, Dosya 43, Vesika nu. 57, 6 N. 1336, (6 Haziran 1920).

¹² BOA, DH. EUM. ADL, Dosya 43, Vesika nu. 66, 30 Z. 1336, (Aralık 1920).

¹³ Vali İbrahim Bey için bkz. Mustafa Eski, *Kastamonu Valileri (1838-2000)*, Ankara, 2000, s. 94-96.

¹⁴ Rahmi Çiçek, “Millî Mücadele’de Batı Karadeniz”, *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 679. Eski’nin, Ziya Demircioğlu’nun 21 Ağustos 1948 tarihli Doğrusöz gazetesinde yayınlanan “*Millî Mücadelede Vali İbrahim Bey*” başlıklı yazısından aktardığı bilgiler göre: Vali İbrahim Bey İstanbul’a çağrılıp tutuklanmamış; aksine Kastamonu’da yaptığı hizmetlerin karşılığında mükâfat olarak Zonguldak Valiliğine 10 Mayıs 1919’da atanmış bulunuyordu. Bkz Eski, *age.*, s. 95-96.

¹⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Dönemi Hatıraları*, İstanbul, 1953, s. 193.

Kastamonu'ya gelen Albay Osman Bey tutuklandı. Durumdan haberdar olan Kuva-yi Milliyecilerin önderi olan Defterdar Ferit Beyin, II. Bölük Komutanı Üsteğmen Şevket Bey ile beraber 16/17 Eylül gecesi başlattıkları hareketle Osman Bey tutuklu bulunduğu yerden kurtarıldı.¹⁶ Albay Osman Nuri Bey bölgeye hâkim olduktan sonra hükümet konağında halka hitap etmiş ve Kuva-yi Millîye'nin öneminden bahsetmiş; Kuva-yi Millîye ile birleşme yolunda and içen Yüzbaşı Şevket Bey'e tam destek vermiştir.¹⁷ Böylece Kastamonu, Milli Mücadele'ye destek veren vilâyetler arasına girmiş oldu.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kastamonu Şubesi'nin Kurulması

Vali İbrahim Beyin İstanbul'a daveti ve tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmesinden sonra Kastamonu Vali Vekilliği görevine Defterdar Ferit Bey getirilmiştir. Ferit Bey, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emir üzerine, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kastamonu'da teşkilâtlanması hususunda çalışmalarını başlattı.

Kısa sürede Cemiyetin Kastamonu Şubesi kurularak, merkez heyeti oluşturuldu. Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez heyetinde şu kişiler yer almakta idi: Reis: Şeyh Ziya Efendi; Reis-i Sâni: Eski Mebuslardan Şükrü Efendi; Kâtip: Eski Vilâyet İdare Meclis-i Başkâtibi Besim Bey; Azalar: Hukuk Mahkemesi Reisi Yusuf Ziya Efendi, Ulemadan Hacı Mümin Efendi, Tavukçuzâde Ahmet Efendi, Akdoğanlızâde Mehmet Ali Efendi, Memleket Hastanesi Operatörü Ali Bey, Mülâzim-i evvel Remzi Efendi.¹⁸ Cemiyetin İlk zamanlarda Müdafaa-i Hukuk Kastamonu Şubesi Darü'l-kura Medresesi'nin alt katındaki bir odada faaliyetlerine başlamıştır. Daha sonra Balıkçı Şemseddin Beyin evi kiralanarak, cemiyet merkezi buraya taşınmıştır. Cemiyetin 18 Eylül 1919-23 Nisan 1920 tarihleri arasındaki hiyerarşik yapısına göre; il ve bağımsız sancak heyet-i merkezîyeleri, kendilerine Heyet-i Temsiliye'den verilen emirleri ilçe ve bucak heyet-i idarelerine ulaştıracak ve talimatların gereğini yerine getirecekti. 18 Eylül 1919'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kastamonu şubesinin kurulmasından sonra vilâyetin geneli, Cemiyetin kontrolü altına girmiş oldu.¹⁹

¹⁶ Çiçek, agm., s. 679. Miralay Osman Bey, gelişmeleri Mustafa Kemal Paşa'ya şu şekilde bildirmiştir: "*Bugün Kastamonu'ya geldim. Hükümet-i Merkezîyenin adamları, Vali vekili ve jandarma kumandanının dessaylığı ile hanemde tevkiif edildim. Timsali hamiyet olan zabitamızın himmetleri ile şimdi kurtuldum. Bende Vali vekilini ve jandarma kumandanını tevkiif ettirdim. Telgrafhaneyi işgal ettim.*" Bkz. Cebesoy, age., s. 193.

¹⁷ Hüsnü Açıksöz, *İstiklâl Harbinde Kastamonu*, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu, 1933, s. 16.

¹⁸ Açıksöz, 28 Eylül 1919.

¹⁹ Çiçek, agm., s. 680-681.

Kastamonu ve Havalisinde Ordu Teşkilâtının Oluşturulması

Kastamonu ve havalisindeki ordu teşkilâtı: Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığı ve Menzil Mıntıka Müfettişliği’nden oluşmakta idi. Bu askerî birimler ve faaliyetleri hakkında kısaca şu bilgileri vermek mümkündür.

Kastamonu bölgesindeki askerî birlikler, 30 Eylül 1920 tarihine kadar 20. Kolordu ve Batı Cephesi Komutanlığına bağlı olarak hizmet vermekte idi. Bu tarihte ordu komutanı olarak Kastamonu’ya gelen Muhittin Paşa, Kastamonu vilâyetinde “*Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığı*” adıyla yeni bir askerî teşkilâtlanma ortaya koydu.²⁰ Komutanlık kuruluşundan itibaren Sinop, İnebolu, Amasra, Bartın, Zonguldak, Ereğli, Sakarya gibi kıyı bölgelerini koruyacak askerî birliklerin kurulmasını ve kadrolarının teminini sağladıktan sonra, özellikle Sakarya Savaşı öncesi cepheye sürekli asker sevkiyatını gerçekleştirmiştir. Daha sonra İnebolu-Ankara yol güzergâhının tamir ve bakımı ile ilgili olarak Komutanlığa bağlı bir “*Yol İnşaat Taburu*” kurulmuştur. Muhittin Paşanın Kastamonu’dan ayrılmasından sonra Komutanlık, Menzil Mıntıka Müfettişliğine dönüştürülmüştür.²¹

Menzil Mıntıka Müfettişliği olarak Kastamonu Havalisi Komutanlığı’na bağlı olarak görev yapan müfettişlik, Komutanlığın kaldırılmasından sonra Menzil Mıntıka Müfettişliği adını almıştır. Tekâlif-i Milliye emirleriyle birlikte Menzil Mıntıka Levazım Müdüriyeti genişletilerek, Tekâlif-i Milliye Komisyonlarınca halktan toplanan malları yerine ulaştırmak amacı ile Teçhizat Ambar Müdürlüğü ve Erzak Ambar Müdürlüğü gibi yeni birimler oluşturuldu. 1 Temmuz 1922’de yapılan düzenlemeye göre Kastamonu Menzil Mıntıka Müfettişliği: İnebolu Menzil Hat Komutanlığı; İnebolu, Ilgaz, Kastamonu Nokta Komutanlıkları; İnebolu, Kastamonu Teçhizat Ambarı; İnebolu, Kastamonu Teçhizat Deposu; Küre, Seydiler, Beşdeğirmenler’de ambarlı konaklar; Kastamonu’da 200’er yataklı iki menzil hastanesi; Küre, Seydiler, Beşdeğirmenler, Ilgaz, Kalehanı, Topalosman’da birer revir, Kastamonu’da üç koldan kurulu bir ulaştırma taburu ile İnebolu’da altı kamyondan kurulu bir koldan oluşmaktaydı. Bu dönemde Kastamonu Menzil Mıntıka Müfettişliği’nde 68 subay, 650 er görev yapmakta idi.²² Bunlar dışında İnebolu İstihbarat Zabitliği, İnebolu Mevki Komutanlığı, İnebolu İrtibat Zabitliği, İnebolu Tetkik Heyeti Amirliği, Askeri Sansür Müdüriyeti, İnebolu Silah ve Cephane Komisyonu, İnebolu Emniyet Müfettişliği, Liman Reisliği ve İnebolu İrkâp ve İhraç Komutanlığı gibi diğer askerî birimleri de saymak gerekir.²³

²⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30.18.1.1; Yer No: 1.12.12. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, bundan sonraki dipnotlarda BCA olarak gösterilecektir.

²¹ Çiçek, agm., s. 683-684.

²² Mehmet Evsile, *Kurtuluş Savaşında Askerî Nakliye Hizmetleri*, Amasya 1997, s. 20-22, 47, 49.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çiçek, agm., s. 685-686.

İşgalleri Protesto ve Kastamonu'da Tertiplenen Mitingler

Mütareke sonrasında İzmir'in işgali ile başlayan işgaller devresi, Türk milletinin büyük bir tepkisine neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşanın Havza'dan yayınlamış olduğu işgallerin protesto edilmesi yönündeki bildirgesinden sonra bütün yurttaki protesto mitingleri tertiplenmeye başladı. Kastamonu'da da özellikle işgal olaylarını vilâyetin geneline duyurmak ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesini sağlamak amacıyla köylünün alış-veriş için şehre indiği günlerde ve cuma günleri İzmir'de şehit düşenler için mevlitler düzenlendi. Nasrullah Camii'nde Hafız Emin Efendi, Sofuzâde Hoca Tefvîk Efendi, Müftü Hafız Osman Efendi dinî ve millî vaazlar vererek halkın bütünleşmesi ve millî bilincin uyanmasında önemli katkılar sağladılar.²⁴

İşgal hadiselerini çok dikkatli bir şekilde takip eden Kastamonu ahalisi, tepkilerini her vesile ile ortaya koymaktan da çekinmemişlerdir. Mesela İzmir'in işgali üzerine 19 Mayıs 1919 günü "millî matem" ilân edilerek, Kastamonu ve çevresinde mitingler tertip edilmiş ve işgaller protesto edilmiştir. 16 Mayıs 1919 günü halk, okullar, askerler, sivil memurlar, medreseler, hocalar ve şeyhlere varıncaya kadar toplanan ahali tertiplenen miting ile işgalleri protesto etmişlerdir. Miting sonrasında eşraftan ve Meclis-i Umumî âzasından Ahmetzâde Necip Beyin imzasıyla itilâf devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine gönderilen telgrafta ise şu satırlara yer verilmiştir:

*"İzmir şehrinin Yunan Hükümeti'nin askeri işgali altına verilmek üzere olduğunu büyük bir üzüntüyle ele aldık. Bu umumî her-ü mercen dünyayı kurtaracak Reis-i Cumbur hazretlerinin prensiplerine istirat ile teselli olan Türkler'in İzmir'de emlak, arazi ve nüfus itibarıyla tahakkuk etmiş olan büyük ekseriyat ile üçyüz seneden beri Osmanlı Hâkimiyetinin ticarî ve iktisadî istinadgâhi olup, Anadolu'nun dâbili emniyeti ile harici münasebetlerinin giriş ve çıkış noktası bulunduğundan hak ve adaletin yegâne hamisi olan bağlı bulunduğunuz hükümetlerinizin nezdinde asilâne müdafaa etmenizi Kastamonu şehri ve abalisi namına otuz bin nüfusun tercümanı olarak müraacaat etmekle şeref duyuyoruz."*²⁵

Yine Urfa, Antep, Maraş ve havalisinin Fransızlara devri üzerine memleketin her tarafında olduğu gibi Kastamonu'da da mitingler yapılarak bu haksız işgaller protesto edilmiştir. Nasrullah Meydanı'nda toplanan binlerce Kastamonulu, işgalleri protesto etmiş; şehitlerin ruhuna Fatihalar okunmuş ve İstanbul'da, İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri siyasî temsilcilerine gönderilmek üzere bir protesto telgrafı hazırlanmıştır.²⁶

²⁴ Çiçek, agm., s. 681-682.

²⁵ Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Kastamonu", *Türk Taribinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu (19-21 Ekim 1988)*, Ankara, 1989, s. 135, Ayrıca bkz. Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler*, C. 15, Ankara, 2002, s. 726-743; Ömer Akdağ, "İstiklâl savaşının İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918-Haziran 1919)", *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 745-755.

²⁶ Şahingöz, agf., s. 136.

Ayrıca bu mitingten başka 10 Aralık 1919’da Kastamonulu, binlerce köylü ve kentli kadının iştiraki ile Kız Muallim Mektebi’nin bahçesinde bir miting yapılarak İzmir, Maraş, Antep ve Urfa’nın işgalleri protesto edilir. Bu miting, tarihimizde bilinen ilk kadın mitingidir. Mitingde Zekiye Hanım, Kız Öğretmen Okulu Müdiresi Hikmet Hanım ve yardımcısı İclâl Hanım ile Miralay Osman Beyin kızı Refika Hanım birer konuşma yapmışlardır. Mitingde konuşma yapan Kastamonu Kadınlar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Zekiye Hanım, Kastamonu halkının duygularını şu sözlerle ifade eder:

“Kardeşler, hemşireler...

Daha bir sene evvel kırmızı rengi ile başımızda dalgalanan ulu sancağımız görüyorsunuz ki siyablara, matemlere büriüdü. Mubarebe meydanlarında vatan ve din uğrunda yüzbinlerce evlâdımızı gömdükten sonra haktan adaletten bahseden Avrupalılar’ın bir seneden beri bekledik diye başımıza açmadık felaket kalmadı. Haktan en çok bahsedenler haksızlığın en büyüğünü yaptılar. Daha dün bizim gibi refah ve saadeti, evi barkı olan İzmir’deki dindaşlarımız beyaz saçlı kadınlarımız, kundaktaki yavrularımız Yunanlar’ın süngüsünden geçti. Her tarafı yüksek minarelerinden eş vakitte ismi celâlullah bağrılan Adanamız, Antahyamız ve nihayet güzel Antep, Maraş, Urfamız elimizden alınmak isteniyor...²⁷

Şüphesiz ki Milli Mücadele Dönemi’nde Kastamonu’da olduğu gibi yurdun dört bir tarafında düzenlenen çeşitli mitingler, millî bilincin oluşturulmasında, millî heyecanın galeyana getirilmesinde ve işgallerin haksızlığını müttefik devletler temsilcileri ile bütün dünyaya duyurulması bakımlarından etkili olmuştur.

Basın-Yayın Faaliyetleri

Millî Hareketi destekleyen aydınlar, halkın gelişmekte olan olayları kısa zaman içerisinde öğrenmelerini sağlamak amacıyla, 15 Haziran 1919’da Açıksöz gazetesini çıkardılar. Gazetenin sahibi Hamdi Çelen, mes’ul müdürü Hüsnü Açıksöz’dür. Gazete ilk sayısında çıkan *“Yevm-i İntişarımız Dolayısıyla”* başlıklı yazıda *“Gazetemiz Kuvayı Milliye ile doğmuş ve Kuvayı Milliye’nin cereyanı inkişaf ve terakkisini takip etmiştir”* ifadeleri ile Kuvayı Milliye’ye taraftar olduğunu dile getirmiştir.²⁸ Gazete Kastamonu’ya gelen dönemin aydınlarına da kapısını açmış; başta Mehmet Akif olmak üzere Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Ahmet Ağaoglu, Mustafa Necati Beyler Açıksöz’de halkı

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Eski, *20. Yüzyılda Kastamonu Kadınları*, Ankara, 2008, s. 44-49.

²⁸ Bkz. Aziz Demircioğlu, *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*, Kastamonu 1973, s. 63-79. Açıksöz gazetesi, Ankara Hükümeti tarafından da desteklenmiştir. 26.11.1922 tarihli bir yazı ile: *“Kastamonu’da yayınlanan Açıksöz gazetesi için getirilecek gazete kâğıdının gümrük vergisinden istisna”* edilmesi ilgili makamlara bildirilmiştir. Bkz., BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1; Yer No: 6.38.5.

bilinçlendirmeye dönük yazılar yazmışlardır.²⁹ Gazete ilk günlerinden itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarını yayınlamış, Tekâlif-i Millîye Emirleri'nin bölgede uygulanması için teşvik yazıları yayınlamış, yerine göre tüm ilçe ve köylere ücretsiz gönderilmiştir.³⁰ Açıksöz gazetesinin yayın hayatına başlaması, muhalif Zafer gazetesinin hücumlarına sebep olmuştur. Zafer gazetesini çıkaranlar, bir taraftan Kuva-yi Millîyecileri tehdit eden yayınlarda bulunurken, diğer taraftan mülkî idarelere başvurarak, Açıksöz'de yayınlanan yazıların sansür edilmesine çalışmışlardır. Bununla birlikte Açıksöz'ü çıkaran Hamdi Çelen ve Mektep-i Sultani öğretmen ve öğrencileri, muhalefetin baskısına rağmen yayınlarını devam ettirerek, Mustafa Kemal Paşa'dan gelen telgrafları gazetelerinde basmaya devam ettiler.³¹ Açıksöz gazetesi, halkın Millî Mücadele konusunda bilinçlenmesinde çok önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Kastamonu'da Kurulan Dernekler ve Faaliyetleri

Kastamonu ve kazalarında kurulan bir takım derneklerde, Millî Mücadeleye önemli katkılar sağlamışlardır. Bunlardan biri olan İnebolu Gençler Mahfili, 27 Temmuz 1919'da İnebolu'da kurularak, İttihat ve Terakki Fırkası binasında faaliyetine başlamıştır. İnebolu gençlerini çatısı altında toplayan bu dernek, gençlerin düşman saldırılarına karşı hazırlıklı olmalarını sağlamak amacıyla, onlara silâhli eğitimler yaptırmış; yol yapımı, malzeme taşınması gibi görevleri üyeleri vasıtasıyla yerine getirmiştir. Kastamonu Gençler Kulübü ise 24 Ocak 1920'de kurulmuştur. 7 Şubat 1920'de Dar'ülkurra Medresesi'nin üst katında bir odada faaliyetlerine başlamıştır. Kulüp amacını nizamnamesinde: "*Gençler arasında tesanüt ve uhuvveti tesis ve temin ile terbiye-i içtimaiye esasat-ı diniye, ahlâkiye, milliye dairesinde tali ve tekâmülüne ve memleketin maddi manevi her türlü asri ihtiyacını temine çalışmaktır*" sözleri ile ifade etmiştir. Kulüp Ağustos 1920'de, Memleket Yurdu adını almıştır. Çalışmaları arasında halkın aydınlanmasını sağlamak amacı ile konferanslar tertip etmek ve millî davaya maddî destek sağlamak amacıyla konserler düzenlemek gibi faaliyetler vardır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kastamonu'da bir şubesinin açılmasına yönelik çalışmalar ise 26 Ocak 1921'de başlamıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kastamonu Şubesi Heyet-i Merkeziyesi'nin belirlenmesinden kısa süre sonra çeşitli yardım kampanyaları düzenleyen Cemiyet, faaliyetlerini sinema gösterileri ve sergilerle sürdürmeye devam etmiştir. Kastamonu Havalisi Komutanı Muhittin Paşanın hanımının teşebbüsleri ile daha sonra Cemiyetin 21 Nisan 1921'de kadın kolları kurulmuştur. Kadınlar kolu da kazalar dâhilinde çeşitli şubeler açarak, yardım

²⁹ Açıksöz, 11 Teşrinisani 1920.

³⁰ Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989, s. 17.

³¹ Çiçek, agm., s. 681.

kampanyalarını devam ettirmiştir. Cemiyet Nisan 1921'e kadar 3000 lira toplayarak, bu miktarı Merkez-i Umumiye'ye göndermiştir. Cemiyetin belki de en önemli faaliyeti, Sakarya Savaşı sırasında Kastamonu'da 700 yataklı bir hastane kurmuş olmasıdır. 25 Kasım 1919 tarihinde kurulan "Muallimler Cemiyeti" de, Kastamonu'da Millî Mücadele yıllarında kurulan önemli derneklerden bir tanesidir. Cemiyetin idare heyeti: Mektep-i Sultanî Müdürü Mehmet Behçet, Darülmüallimin Müdürü Remzi, Medrese Müdürü Zühtü, Sultani öğretmenlerinden Talat ve Hayrettin Beylerden oluşmakta idi. Cemiyet Tekke Altı'ndaki eski bir otelde faaliyetlerine başlamış olup; alt kat cemiyetin gazinosu, üst kat ise heyet-i idare ve çırak dershanesi olarak kullanılmıştır. Esnaf ve sanatkârlara gece dersleri vermek, gelir temin etmek maksadıyla sinema gösterileri düzenlemek cemiyetin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Bütün bu saydığımız derneklere ilâve olarak İhtiyat Zabıtları Cemiyeti, Kastamonu İlim Derneği, Himaye-i Etfal Cemiyeti, İçki İle Mücadele Cemiyeti, Cide Evlendirme Cemiyeti, Himaye-i Ahlâk Cemiyeti ve İslâm Kadınları Çalıştırma Yuvası'nı da saymak gerekir.³²

Sonuç

Kastamonu, Mütareke sonrasında işgale uğrayan bölgeler arasında bulunmamasına rağmen, Millî Mücadele'nin teşkilatlanması aşamasında, Kuva-yi Milliye'nin yanında yer alarak Millî Mücadele'ye destek veren vilayetlerden biri olmuştur. Mütarekenin hemen akabinde Millî Teşkilatlanmaya gidilmiş, kısa sürede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kastamonu Şubesi kurulmuş, Kastamonu ve havalisi askerî teşkilatlanması tamamlanmış, tertiplenen mitingler ile millî heyecan her zaman için zinde tutulmuş, basın-yayın faaliyetleri ile halk gelişmekte olan olaylar hakkında zamanında bilgilendirilmiştir. Cephelerin ihtiyaç duyduğu cephe ve insan kaynağının Anadolu içlerine ve cephelere sevinde İnebolu-Ankara yol güzergâhı (İstiklâl Yolu) önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bu özelliği ile İnebolu, bütün bir Millî Mücadele süresince Anadolu'nun dünyaya açılan bir kapısı görevini görmüştür. Kastamonu Trablusgarp, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Millî Mücadele Dönemi'nde de memleket cephelere asker göndererek, bağımsızlığın kazanılmasında önemli rol oynamıştır. Bugün Kastamonu Millî Mücadele tarihimizde, "Şehitler Diyarı" olarak, haklı bir övünç ve gurur kaynağını taşımaktadır.

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Çiçek, agm., s. 693-698.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Fon Kodu: 30.18.1.1; Yer No: 1.12.12; Fon Kodu: 30.18.1.1; Yer No: 6.38.5.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, DH. EUM. AYŞ, Dosya 13, Vesika nu. 35, 23 R. 1335; BOA, DH. EUM. AYŞ, Dosya 13, Vesika nu. 62, 26 N. 1337; BOA, DH. EUM. APL, Dosya 43, Vesika nu. 36, 1336/1; BOA, DH. EUM. APL, Dosya 43, Vesika nu. 57, 1336/6; BOA, DH. EUM. ADL, Dosya 43, Vesika nu. 66, 30 Z. 1336.

Sürelî Yayınlar

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Nu:2333, 31 Kânunuevvel 1335; Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Nu: 2368, 25 Eylül 1336; Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Nu: 2302, 12 Mayıs 1919; Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Nu: 2499, 29 Mayıs 1339; Açıköz, 28 Eylül 1919; Açıköz, 11 Teşrinisani 1920.

Kitap ve Makaleler

AÇIKSÖZ Hüsnü (1933) *İstiklâl Harbinde Kastamonu*, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu.

AKDAĞ Ömer (2002) “İstiklâl savaşının İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918-Haziran 1919)”, *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

ARSLAN Erdal (2005) “1903 Yılı Kastamonu Vilâyet Salnâmesinde Anlatılan Kastamonu”, *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18–22 Eylül 2003)*, Ankara.

BÜYÜKKASAP Erdoğan-Zübeyir Kars (2005) “1922 İtibariyle Kastamonu’nun Eğitim, Sosyal, Ekonomik ve Sağlık Durumu”, *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18–22 Eylül 2003)*, Ankara.

CEBESÖY Ali Fuat (1953) *Millî Mücadele Dönemi Hatıraları*, İstanbul.

ÇİÇEK Rahmi (2002) “Millî Mücadele’de Batı Karadeniz”, *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

DEMİRCİOĞLU Aziz (1973) *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*, Kastamonu.

ESKİ Mustafa (1995) *Kastamonu Basınında Millî Mücadelenin Yankıları*, TTK Yayını, Ankara.

ESKİ Mustafa (2000) *Kastamonu Valileri 1838-2000*, Ankara.

ESKİ Mustafa (2008) *20. Yüzyılda Kastamonu Kadınları*, Ankara.

EVSİLE Mehmet (1997) *Kurtuluş Savaşında Askerî Nakliye Hizmetleri*, Amasya.

HAYTA Necdet-Uğur Ünal (2001) “1312 (1894) Yılı Kastamonu Vilâyeti Salnâmesine Göre Kastamonu Vilâyeti”, *I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000)*, Kastamonu.

ÖZKAYA Yücel (1989) *Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

- SAYILIR Burhan (2013) “Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz’in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası raporlarına Göre)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 38, Eylül-Ekim.
- ŞAHİNGÖZ Mehmet (1989) “Milli Mücadele’de Kastamonu”, *Türk Taribinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu (19-21 Ekim 1988)*, Ankara.
- ŞAHİNGÖZ Mehmet (2002) “Milli Mücadele’de Protesto ve Mitingler”, *Türkler*, C. 15, Ankara.
- YAKUPOĞLU Cevdet (2009) *Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Taribi (Kastamonu-Sinop Çankırı-Bolu XIII-XV. Yüzyıllar)*, Gazi Kitabevi, Ankara.